

Міністерство освіти і науки України
Громадська організація
«Всеукраїнська асоціація кримінального права»
Миколаївський інститут права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

НОВІТНІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ · 2017 ·

Збірник наукових праць

Миколаїв
«Іліон»
2017

8. Навроцький В. О. Проблеми кваліфікації злочинів: конспект лекцій. – Львів, 1993. – 82 с.
9. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: Курс лекцій. – К., 2000. – 536 с.
10. Уголовный кодекс Украины. Научно-практический комментарий, Ответ. Редактор Е. Л. Стрельцов, Харьков «Одиссей». – 2010. – 903 с.
11. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: [Навчальний посібник]. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

УДК 343.21

ШПІЛЯРЕВИЧ Вікторія

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ТА «НЕБЕЗПЕЧНИЙ СТАН» ОСОБИ У ПОГЛЯДАХ ПРЕДСТАВНИКІВ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

На сучасному етапі розвитку науки кримінального права актуальним є проблема дослідження кримінально-правових заходів безпеки й так званого «небезпечного стану» особи, які є предметом вивчення представників різноманітних шкіл (напрямів, течій) кримінального права, у тому числі й соціологічної. Однак для того, щоб належним чином вирішити цю проблему, доцільно перш за все детально дослідити поняття кримінально-правових заходів безпеки й так званого «небезпечного стану», у якому може перебувати особа. Зокрема, під заходами безпеки слід розуміти різновид заходів кримінально-правового характеру, передбачених КК України, які від імені держави за мотивованим рішенням суду застосовуються до особи, яка перебуває у «небезпечному стані», з метою запобігання повторному вчиненню нею суспільно небезпечного діяння, яке підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України [1, с. 4, 8, 12].

Варто зазначити, що наукову думку щодо вивчення правової природи кримінально-правових заходів безпеки започатковано ще з 80-х років XIX ст., коли виникла соціологічна школа кримінального права. Зокрема, вчення соціологів про заходи безпеки ґрунтувалося на тому, що вони, розробивши класифікацію злочинців, рекомендували різні види репресій, які необхідно чи можуть бути до них застосовані. Так, на їхню думку, до так званих «випадкових» злочинців слід застосовувати, дотримуючись принципу моральної вини, «відплатне покарання», а стосовно звичних злочинців (невиправних) – елімінацію (знищення), тобто смертну кару або довічне позбавлення волі. Заходів безпеки, вважають представники соціологічної школи, потребують застосування тільки хронічні злочинці [2, с. 406, 407]. Саме їхні ідеї стали основоположними щодо виокремлення та закріплення зазначених вище заходів на нормативному

рівні, які згодом вперше були передбачені у КК Королівства Норвегії 1902 р. [2, с. 407]. Правонаступниками належної законодавчої регламентації кримінально-правових заходів безпеки стали швейцарська та італійська школи кінця XIX – початку XX ст., а саме: швейцарський правознавець Карл Штоос, включаючи у проект КК 1893 р. поряд із заходами покарання інститут заходів безпеки (*die Sicherungsmaßnahmen*), зважаючи на те, що, застосовуючи до винного виключно заходи покарання, неможливо у повному обсязі протидіяти злочинності, а також захистити суспільство від суспільно небезпечних посягань [3, с. 2063; 4, с. 346].

Отож, підкреслюючи таку реакційність соціологічної школи на необхідність і доцільність вивчення кримінально-правових заходів безпеки, слід водночас зазначити, що вона слугувала поштовхом не лише для розвитку науки кримінального права, але й кримінального законодавства багатьох країн світу.

Якщо говорити про так званий «небезпечний стан» особи, то під останнім слід розуміти такий її стан, який констатується у разі вчинення нею суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, та свідчить про високий ступінь ймовірності повторного його вчинення цією ж особою [1, с. 4, 8–9].

«Соціологи» кримінального права, які створили факторну теорію злочинності, пояснюючи, що на її появу впливають численні фактори індивідуального (походження, біологічні та психологічні властивості особи тощо), соціального (алкоголізм, проституція, безробіття, погані житлові умови тощо), а інколи й фізичного характеру (пора року, час доби, стан погоди тощо), у межах зазначеної вище теорії виокремили теорію «небезпечного стану» особи, яка, на їхню думку, зводиться до того, що у суспільстві є такі люди, спосіб життя яких або особливості особи становлять загрозу для цього ж суспільства. До таких категорій людей належать не лише ті, хто вчинив злочин, який і виступає «симптомом» наявності у них зазначеного стану [5, с. 26], але й ті, хто ще не вчинив конкретно нічого злочинного, тобто перебувають у так званому «передделіктному (передкримінальному) небезпечному стані», однак внаслідок певних обставин потребують застосування заходів безпеки, які не є покаранням. Це, наприклад, учасники антигромадських організацій, жебраки, безпритульні, безробітні алкоголіки, дегенерати, душевно хворі тощо [6, с. 75]. Крім того, представники зазначеної вище школи пропонували також застосовувати ці заходи як доповнення до покарання за злочинну діяльність з метою посилення репресії, адже вони підтримували ідею винесення невизначених вироків. Зокрема, А. Принс стверджував, що викорінити злочинність людству навряд чи вдасться, але суспільство може виробити заходи захисту від суспільно небезпечних проявів. При цьому учений, виступаючи активним прихильником

соціальних перетворень основних шляхів впливу на злочинність, вбачав за доцільне у систему заходів соціального захисту (так раніше називалися заходи безпеки) відносити [7, с. 100–101]:

- а) загально-соціальні заходи;
- б) судові;
- в) пенітенціарні.

Ф. Фон-Ліст виділяв випадкових та постійних злочинців (які здатні до виправлення, невинуваті та природжені). Внаслідок цього, кримінально-правові заходи, що необхідно застосовувати до випадкових злочинців, спрямовані, перш за все, на залякування особи, а ті, які застосовуються до постійних злочинців – на виправлення та знешкодження, що позбавлять таких осіб можливості вчинення нового злочину. Більше того учений зазначав, що покарання, враховуючи ступінь вини, для звичного злочинця є недостатнім, як і замало самої відплати в якості мети покарання, необхідний ще й захист суспільства від суспільно небезпечного посягання, яке може бути вчинено у майбутньому [8, с. 77]. З цією метою Ф. Фон-Ліст виділяв наступну систему заходів соціального захисту (заходів безпеки) від потенційних злочинців [8, с. 79]:

- 1) заходи пристосування (*mesures d'adaption* – пристосувати особу до суспільного життя) – заходи, які повинні припинити свою дію, якщо після закінчення встановленого часу їх застосування не досягли своєї мети;
- 2) заходи усунення (*mesures d'elimination* – заходи вилучення особи з суспільних відносин) – заходи, які повинні тривати до того часу, доки особа залишається у «небезпечному стані».

Практично аналогічними з цього приводу були позиції й Г. Тарда [9] та І. Я. Фойницького [10] та ін.

Найбільш конкретно виокремив види осіб, які перебувають у «небезпечному стані» й потребують застосування заходів соціального захисту (заходів безпеки), передбачених кримінальним правом Російської імперії, учений соціологічної школи О. О. Жижиленко. Зокрема, на його думку, такими особами є [11, с. 307]:

- а) особи, які потребують видалення у певну місцевість або з певної місцевості;
- б) особи, які потребують лікування (божевільні, особи зі зменшеною осудністю, алкоголіки);
- в) особи, які потребують примусового виховання (неповнолітні злочинці);
- г) особи, які потребують трудового перевиховання (злиденні, дармоїди тощо);
- г) злочинці-рецидивісти.

Таким чином, на підставі усього вище зазначеного можна зробити висновок, що взаємозв'язок «небезпечного стану» особи із кримінально-

правовими заходами безпеки простежується у тому, що їх застосування можливе виключно до тієї особи, яка перебуває у зазначеному вище стані. Крім того, загальною метою застосування до особи таких заходів є саме усунення наявного у неї «небезпечного стану».

Література:

1. Шпіляревич В. В. Кримінально-правові заходи безпеки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / В. В. Шпіляревич. – Львів, 2015. – 20 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Київ-Харків, 2001. – 416 с.
3. Die Freiheitstrafe und ihre Surrogate im deutschen und ausländischen Recht / hrsg. Von N – N. Jeschek, Baden-Baden: Verlag Nomos, 1998. – В. 3. – S. 2063.
4. Frisch W. Die Manregeln der Besserung und Sicherung im strafrechtlichen Rechtssystem / W. Frisch. – S. 346.
5. Герцензон А. А. Уголовное право и социология: Проблемы социологии уголовного права и уголовной политики / А. А. Герцензон. – М., 1970. – 286 с.
6. Люблинский П. И. Международные съезды по вопросам уголовного права за десять лет (1905–1915) / П. И. Люблинский. – Пг.: Сенатская типография, 1915. – 412 с.
7. Принс А. Преступность и репрессия: уголовно-юридический очерк / А. Принс; пер. под ред., с предисл. и примеч. В. В. Прижевальского. – М., 1898. – 210 с.
8. Фон-Лист Ф. Учебник уголовного права. Общая часть / Ф. Фон-Лист; пер. Ф. Ельашевич, предисл. М. В. Духовской. – М., 1903. – 358 с.
9. Тард Г. Преступник и преступление / Г. Тард; пер. Е. Выставкиной; под ред. М. Н. Гернета. – М., 1906. – 324 с.
10. Фойницкий И. Я. Учение о наказании в связи с тюремноведением: учебное пособие / И. Я. Фойницкий. – М., 2000. – 464 с.
11. Жижиленко А. А. Наказание. Его понятие и отличие от иных правоохранительных средств / Александр Александрович Жижиленко. – Петроград, 1914. – 676 с.

УДК 343.2.01

МУСИЧЕНКО Ольга

ОЦІННІ ПОНЯТТЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Оцінні поняття вживаються в багатьох нормативно-правових актах, не виключенням є і Кримінальний кодекс України. Існування оцінних понять в праві викликає жваві дискусії в наукових колах. Це пов'язано з тим, що, з одного боку, важко зовсім виключити оцінні поняття з нормативно-правових актів через власне функціонування (призначення) останніх – регулювання багатьох сторін суспільного життя. З іншого – надмірне вживання оцінних понять може призводити до свавілля під